Fenntarthatósági vizsgálatok a vidékfejlesztésben

CSETE MÁRIA

Kulcsszavak: fenntarthatóság, vidékfejlesztés, kistérség, empirikus felmérés.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A fenntarthatóság jelentősége és aktualitása nem szorul különösebb bizonyításra, mert tapasztalható, hogy a természeti rendszerek körforgásának, vagy az anyagi javak újratermelésének zavarai már az emberi létezést veszélyeztetik. A vizsgálat tárgyául a Tisza-tó térsége, illetve a Tisza-tó Térségi Fejlesztési Tanácsba tömörült 73 település szolgált. Hazánkban a fenntarthatósági vizsgálatok szerepe a vidékfejlesztésben kiemelt jelentőségű. A vidéki térségek fejlettségi szintjei és lehetőségei erőteljesen befolyásolhatják a fenntarthatóság gyakorlati megvalósításának esélyeit, amint azt korábbi vizsgálataink is alátámasztották. A vizsgált területen a támogatásokban meghirdetett fejlesztési elgondolások kérdőíves vizsgálatának eredményei alapján megállapítható, hogy ezek nem tükröznek határozott irányvonalat, ami nem kedvez többek közt a helyi sajátosságokon alapuló vidéki fenntarthatósági törekvéseknek. Az „Új Magyarország Falu Program az élhető vidékért" öt intézkedéscsomagjának helyi megítélése sem minden esetben tükrözi a lokális adottságokban és értékekben rejlő lehetőségek felismerését, ami alapvetően nehezítheti a fenntartható vidékfejlesztést.

BEVEZETÉS

Az elmúlt több mint két évtizedben világkonferenciák, tanácskozások foglalkoztak a fenntartható fejlesztéssel, elhatározások, megállapodások jöttek létre, de konkrét eredményről nehéz beszámolni, néhány hazai és külföldi próbálkozástól eltekintve (*Sneddon – Howarth – Norgaard, 2006*). Látva, hogy a fenntarthatósági törekvések globális, regionális, nemzeti szinten milyen vontatottan bontakoznak ki, kutatásaimhoz a kisregionális, kistérségi szintet választottam, arra gondolva, hogy végül is a fenntarthatóság helyi szinten valósul meg, s a lokális eredményekből formálódik a nemzeti, regionális, vagy éppen globális szinten megjelenő haladás.

Napjainkban a globális pénzügyi-gazdasági világválság megjelenése még inkább megerősítheti a helyi szint fontosságát. Ezt támasztja alá *Schumacher (1974)* Small is beautiful című könyve is, mely szerint a politikai, gazdasági és társadalmi vonatkozásban is fontos a megfelelő méret, skála megválasztása. Jelen esetben a lokális szint jelenti a vizsgálatok megfelelő színterét. Alapvetően megállapítható, hogy a versenyen alapuló gazdaság megnehezíti az együttműködés kialakulását, ezáltal a helyi fenntarthatóság kibontakozását. Nehéz helyzetekben általában az autonóm, öntevékeny, önsegítő, önszervező, s ezáltal igen változó körülmények között és feltételek mellett is életképes rendszerek felértékelődnek. A gazdasági érdeket, profitmaximalizálást középpontba helyező jelenkori társadalmi attitűd, valamint a monetáris rendszer is egyre inkább kénytelen szembesülni a ténnyel, miszerint a természeti tényezőket, katasztrófá-

kat stb. nem tudják befolyásolni. *Herman Daly (1999)*, az ökológiai közgazdaságtan neves képviselője a gazdaság átfogó szemléletére hívja fel a figyelmet a gazdaságtalan növekedés elméletének segítségével, jelezve, hogy a gazdaság egy nagyobb ökoszisztéma része. Másképp fogalmazva, *Szlávik (2007)* szerint pedig a gazdaság a bioszféra alrendszere, s e nézőpont figyelembevételével a fenntarthatósági átmenethez szükséges lépések is értelmezhetők és meghatározhatók.

A fenntartható fejlődés *Brundtland Bizottság* által elterjedt megfogalmazása a következő: „A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, mely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk hasonló igényeinek kielégítését." (*World Commission on Environment and Development, 1987*) A brundtlandi definíció 1987-ben látott napvilágot, s azóta a fenntartható fejlődés fogalmának legáltalánosabban ismert meghatározásává vált, ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy a definícióban szereplő „jelen szükséglet" kielégítésének igénye mennyiben változott az azóta elmúlt évtizedekben, de emellett számos külső korlátozó tényező hatásainak megjelenésével is számolnunk kell, ilyenek például a klímaváltozás vagy a globalizáció, s természetesen a különféle erőforrások, a biodiverzitás változása sem hagyható figyelmen kívül. A brundtlandi megfogalmazástól eltérően a *Tudományos Akadémiák Képviselőinek Tanácskozásán* (*Tokió, 2000*) azt ajánlották, hogy jobb, ha csak *fenntarthatóságról* van szó, elhagyva mögüle a fejlődés, vagy fejlesztés szavakat. A fenntarthatóság eme definíciójában új elemként lelhető fel a környezet, valamint a természeti erőforrások kifejezése. Vagyis a *fenntarthatóság célja* maga az ember, a társadalom hosszú távú fennmaradása és a társadalmi jobb-lét, az emberi életkörülmények javulása.

A fenntarthatóság egyik oka és egyben eredője is a sokféleség, a természetben és a társadalomban egyaránt (*Meadows – Randers – Meadows, 2005*). E szerint egy fenntarthatóbb, decentralizált világban a helyi közösségek leginkább a helyi erőforrásokra támaszkodva boldogulnak, saját szabályrendszer kialakításával, melylyel nem veszélyeztetik mások életlehetőségeit, a földi rendszer életképességét. A fenntarthatóság dimenziói[1] felöl közelítve a témakört pedig elmondható, hogy a fenntartható fejlődés logikája szerint az *alapvető cél* az életkörülmények, az életminőség javítása. Az eddigi gazdasági-növekedés-orientált stratégiákhoz képest a gazdasági fejlődés megítélése jelenti az egyik fő különbséget, vagyis ez esetben nem maga a gazdasági növekedés, nem a mennyiség a megvalósítandó, hanem a fejlődés, a minőség, s a gazdaság a fent említett cél megvalósításának eszközéül szolgál (*Csete M., 2006*). Vagyis fenntartható nézőpontból olyan gazdasági növekedés megengedett, amely esetében a három dimenzió harmonizál egymással.

Az Európai Unió a fenntarthatóság gondolatának érvényre juttatásában élen járónak tekinthető, már csak azt a tényt figyelembe véve, hogy majd minden fő dokumentumában, ha csak említésszerűen is, de jelen van a fenntarthatóság megvalósításának követelménye, ami a gyakorlati megvalósításhoz eleve szükséges. A fenti állítást támasztja alá akár a *Maastrichti Szerződés (1992)* is, vagy az EU *„A fenntarthatóság felé" című V. Környezetvédelmi Akcióprogramja* (1993-2000), melyben az Unió elkötelezte magát a fenntarthatóság mellett. Az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának eddig elért eredményeiről szóló *2007. évi jelentés* szerint a konkrét haladás mérsékeltnek mondható, azonban uniós és tagállami szinten több területen megfigyelhető a

[1] Fenntarthatóság dimenzióin a természeti környezet – társadalom – gazdaság hármasát értem.

hét kulcskihívásból a szakpolitikák jelentős fejlődése, ilyen például az éghajlatváltozás és a tiszta energia. A 2006. júniusi megújított stratégiában meghatározott prioritások továbbra is érvényesek. (Mivel alapvetően igen rövid időszakra vonatkozott a felülvizsgálat, így az elemzésekben 2000. évi adatokra támaszkodtak.)

FENNTARTHATÓSÁG – VIDÉKFEJLESZTÉS – TERÜLETFEJLESZTÉS

A társadalmi-gazdasági tevékenység térben és időben zajlik, aminek szerves következménye, hogy nem független a területi sajátosságoktól, s azok alapvetően befolyásolják a fejlesztési lehetőségek spektrumát.

Az *Európai Területfejlesztési Perspektíva (ESDP[2])* mintegy 200 oldalas dokumentuma az *Európai Unió területének kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődése felé* alcímet viseli, s 1999 májusában Potsdamban, a Területtervezésért Felelős Miniszterek Informális Tanácskozásán került elfogadásra. Az ESDP szerint az Európai Unióban kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődés csak oly módon érhető el, ha a helyi viszonyoknak megfelelően határozzák meg a célok súlyát és egymáshoz fűződő kapcsolatát.

Arra a kérdésre, hogy a régiók hogyan segíthetik egy fenntartható Európa építését, a *Regionális Fejlesztési Programok Zöldítése (GRDP[3])* elnevezésű törekvés próbál meg választ találni. A 2007-2013 közötti tervezési időszakra a *fenntartható fejlődés* mint a Kohéziós Politika egyik legfontosabb alapelve került megerősítésre. Ehhez kötődve, regionális szinten a GRDP keretében összeállított eszközrendszer nyújthat segítséget a környezeti szempontok regionális fejlesztésbe történő integrálásához, mely elősegítheti a fenntarthatóság felé való elmozdulást. Mindezen túlmenően a régiók számára nem utolsó szempont az sem, hogy az *EU 1083/2006-os rendelete a Strukturális Alapokról a környezeti fenntarthatóságot a regionális finanszírozás kulcsfontosságú tényezőjévé tette*. A *GRDP a környezetet mint a gazdaság mozgatórugóját értelmezi*, mely eltér a hagyományos társadalmi-gazdasági-környezeti kapcsolatrendszer értelmezésétől, s közelít a környezet-gazdaságtan nézőpontjához. Fontosnak tartják ama tény hangsúlyozását, hogy a környezetvédelem képes gazdasági előnyt, hasznot teremteni, s elősegíti a fenntartható fejlődés folyamatát.

Európában évente több milliárd eurót költenek regionális fejlesztésre, gazdasági és társadalmi kohézióra, így jó lehetőség kínálkozik a fenntarthatóság érvényesítésére és a klímaváltozáshoz való alkalmazkodásra. A fenntarthatóság dimenzióit nem figyelembe vevő terület- és gazdaságpolitika eredményeként, különösképpen a természeti-környezeti szempontok mellőzésének következtében egyre inkább kirajzolódhatnak különböző problémás területek (regionálisan szennyezett térségek, romló életminőségű közösségek, ipari zónák stb.) (*Bulla – Mozsgai – Pomázi, 2007*).

A zöldebb mezőgazdasági és vidékfejlesztési programokra való törekvés fontosságát támasztja alá az a tény is, hogy az Európai Unió területének mintegy fele művelés alatt álló terület. A 2007-2013-as időszakra vonatkozó vidékfejlesztési politika *a vidéki területek fenntarthatóságának javítását tűzte ki célul*. A *GRDP* megállapítása szerint a jelenlegi vidékfejlesztési politika zöldítésére vonatkozó tapasztalatok igen hiányosak.

Számos esetben az agrárpolitika a termelést kizárólag a környezeti célok költségoldaláról tekinti, s nem veszi figye-

[2] ESDP: European Spatial Development Perspective
[3] GRDP: Greening Regional Development Programmes

lembe azokat az új lehetőségeket, melyek a fenntarthatóbb gazdálkodás irányába való elmozdulásból fakadnak. Igaz, hogy még nem vették figyelembe a mezőgazdasági termékek fokozott energetikai célú hasznosítását és a változó klímát sem. A Közös Agrárpolitika (KAP) a fenntartható fejlődés folyamatának elősegítéséhez a támogatások növelésével járul hozzá például olyan területeken, mint az egészséges, minőségi termékek, környezetbarát, fenntartható termelési eljárások (biogazdálkodás), megújuló nyersanyagok használata, biodiverzitás védelme. Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) – szem előtt tartva az Európai Unió támogatási alapelveit és gyakorlatát – a Közös Agrárpolitika megvalósítását szolgáló pénzügyi és szabályozási keretrendszer. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) az EMVA jogszabályok és a KAP által megfogalmazott stratégiai célokhoz kapcsolódik, Magyarország agrár- és vidékfejlesztési céljainak megvalósítását szolgálja, tekintettel a hosszú távú vidékfejlesztés mezőgazdasághoz kötődő feladataira, a 2007-2013 közötti programozási időszak alatt.

A 2007-es új EMVA Rendelet III. tengelye *az életminőség és a vidéki gazdaságok diverzifikációjának javítása*, mely olyan intézkedéseket tesz lehetővé, amelyek javítják és fejlesztik a vidéki környezet minőségét. Az EMVA III. tengelye nem horizontális intézkedéseire, mint a falumegújításra és -fejlesztésre, a turisztikai tevékenységek ösztönzéséhez, a mikrovállalkozások létrehozására és fejlesztésére, a vidéki örökség megőrzéséhez vehető igénybe támogatás. Az intézkedések érinthetik például a gazdaságok bioenergia-termelését, a biomasszára épülő távfűtést, a vidéki önkormányzatok fejlesztését, a vidéki örökség megőrzését, a vidéki népesség alapvető szolgáltatásait is (*Kárpáti – Maácz, 2009*). A Rendelet IV. tengelye a *LEADER[4] program* – valójában módszertani –, amely a „bottom-up", vagyis a helyi kezdeményezésű fejlesztési stratégiákat támogatja, ami a helyi emberekkel, a speciális viszonyokhoz, adottságokhoz, jellemzőkhöz illeszkedik (erősségek – gyengeségek, helyi szükségletek stb.), mégpedig oly módon, hogy figyelembe veszi a versenyképesség, a környezet és az életminőség hármas célkitűzését.

Kutatásaimban sor került a helyi fenntarthatóság megvalósításának komplex és integrált vizsgálatára, melynek szerves részét képezik a vidékfejlesztési törekvések is, aminek részeredményeit jelen tanulmány közli.

VIDÉKFEJLESZTÉS SZEREPE A LOKÁLIS FENNTARTHATÓSÁGBAN

A természeti környezet és a természeti erőforrások – amelyek a természeti környezet emberi szükségleteket kielégítő részei – megőrzése, regenerálása és terhelésének mérséklése, illetve megszüntetése a fenntarthatóság kulcskérdése, *s ebben igen fontos szerepet tölthetnek be a vidékfejlesztési kezdeményezések*.

A vizsgálat *tárgyául* a Tisza-tó térsége, illetve a *Tisza-tó Térségi Fejlesztési Tanácsba* tömörült 73 település szolgált. A választás azért esett a térségre, mert az igen gazdag természeti környezet hátrányos gazdasági-társadalmi körülményekkel, nagyarányú roma lakossággal társul, s így lehetőséget nyújt – az adott hátrányos körülmények között – az összefüggések komplex értékelésére. *Ezek közül 19 település a Tisza-tavi Kiemelt Üdülőövezetbe tartozik, másik 19 pedig a Tisza-tavi Tér-*

4 A LEADER rövidítés a francia elnevezés kezdőbetűiből származik („Liasion Entre Actions pour le Development de l'Economie Rurale"). Jelentése magyarul: közösségi kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében.

ségi Fejlesztési Tanács távolabbi településeit képviseli. A továbbiakban – az egyszerűsítés kedvéért – *„üdülőkörzeti"* és az *„üdülőkörzeten kívüli"* megnevezéseket használom.

Módszerként többféle megoldást is választottam, illetve alkalmaztam, de bebizonyosodott, hogy a fenntarthatóságot alapozó feltáró vizsgálatok elsősorban kérdőíves adatgyűjtésre támaszkodó összehasonlító elemzéssel oldhatók meg. A vizsgálatokhoz 73 terjedelmesnek tűnő, de gyorsan megválaszolható, belső ellenőrzési lehetőségeket is tartalmazó kérdőívet küldtem ki, és 38-at dolgoztam fel. (A 73 településből többen nem válaszoltak, más felvételek pedig feldolgozásra alkalmatlannak bizonyultak.)

A *kistérségek fenntarthatóságában kulcskérdés* az adott település élhetősége. Az élhetőség vizsgálata szerint, sajnálatosan, a Tisza-tó kiemelt üdülőkörzethez tartozó települései valamivel sötétebb képet festenek, mint a kistérség nem kiemelt üdülőkörzeti települései, holott ez a fenntartható fejlesztés egyik ugrópontja. Az élhetőség adatai az 1. táblázat szerintiek.

1. táblázat

Az élhetőség megítélése a vizsgált településeken (n=38)

Megnevezés	Üdülőkörzeti települések		Üdülőkörzeten kívüli települések	
	száma	(%)	száma	(%)
Kellemes környezetű, biztató jövőjű	3	13	4	22
Élhető, kisebb feszültségekkel terhelt	9	48	11	56
Bizonytalan jelenű, jövőjű	4	24	3	17
Leépülő	2	10	1	5
Egyéb*	1	5	-	-
Együtt	19	100	19	100

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

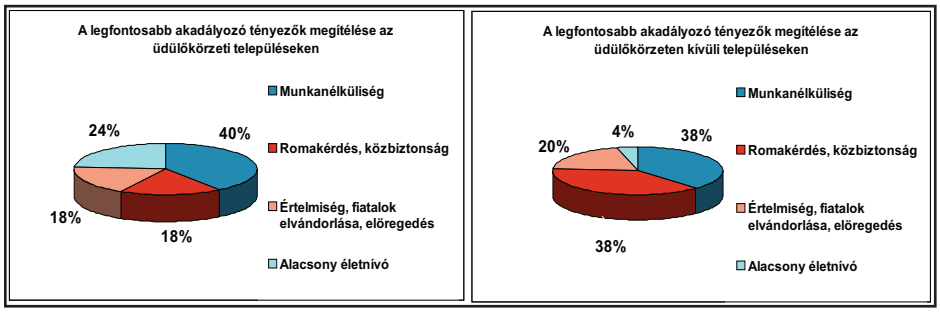
(* Tiszafüred jelzett „újjászületető" települést, ami nem volt más kategóriába sorolható)

A Tisza-tavi települések némileg kedvezőtlen „önarcképét", helyzetmegítélését, a perspektíva hiányát a települések feszültséggócainak feltárása világíthatja meg. A települések fontossági sorrendben *négy feszültséggócot*, illetve olyan *ellentmondást* közöltek, melyek nehezítik, akadályozzák, bizonytalanná teszik az élhetőséget. A leggyakrabban említett négy akadályozó tényezőt és ezek megoszlását az 1. ábra mutatja.

A Tisza-tavi települések élhetőségét láthatóan az *alacsony életszínvonal* köti gúzsba leginkább, ami összhangban áll a válaszok között szereplő adattal, miszerint 40%-os az elégedetlenség a jövedelmi helyzetükkel. A közbeszédtől eltérően a romakérdés kisebb súlyú, ami jelzi, hogy ezeken a településeken élő romák jobban illeszkednek környezetükhöz, mint a kiemelt üdülőkörzeten kívüli, nagyobb városi településeken élők. *Az értelmiség, a fiatalok elvándorlása, az elöregedés aránya* mindkét településcsoportban közel azonos, ami jelzi ezek általánosan nyomasztó súlyát, és azt is, hogy a települések vezetők, kezdeményezők, szervezők nélkül maradnak.

I. ábra

Az élhetőség legfontosabb akadályozó tényezői a vizsgált településeken (n=38)

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

FEJLESZTÉSI ELGONDOLÁSOK – FENNTARTHATÓSÁG – VIDÉKFEJLESZTÉS

A vizsgálatok vidéki térséget, sok tekintetben halmozottan hátrányos helyzetű kistérségeket, településeket ölelnek fel, ahol jelentős természeti kincsek, védett természeti értékek és a Tisza, a Tiszató, a tiszai táj, részben a Hortobágy terül el. Ezért a fejlődés kilátásai, különös figyelemmel az EU vidékfejlesztési törekvéseire, a formálódó Nemzeti Vidékfejlesztési Hálózatra és a kapcsolódó támogatásokra, megkülönböztetett jelentőségűek. Bonyolult a kiindulási helyzet a térség társadalmi-gazdasági viszonyaiban is. Az adatgyűjtésben és ezek feldolgozásában ugyan több vonatkozásban és visszatérően foglalkoztam a jövő kérdéseivel, de ezeken túlmenően fontosnak tartottam, hogy két közelítésben is vizsgáljam a települések konkrét fejlesztési elgondolásait.

Az adatfelvételben először az *Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programban* meghirdetett fejlesztési célokhoz, tennivalókhoz igazodóan 18 általános fejlesztési, 21 infrastruktúrabővítési, majd 24 vidékfejlesztési lehetőségre, ezek fontosságának megítélésére – 1-5-ös skálán – gyűjtöttem információt. A *Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006, NFT1) Operatív Programjai* közül az *Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Programjában*, mint az Európa Terv „A Vidék és a Mezőgazdaság Fejlesztéséért" részprogramjában szereplő támogatási jogcímek és prioritások a versenyképesség javulását, a modernizálás serkentését, a vidéki térségek fejlesztését jelentették. Az EU közös forrásból származó agrártámogatások, az azokhoz kapcsolódó nemzeti költségvetésből nyújtott kiegészítő támogatások segítették a prioritások megvalósulását. Ennek részeként a LEADER+ alintézkedés keretében szerepeltek a Helyi Vidékfejlesztési Tervek céljai.

Az *Új Magyarország Fejlesztési Terv (UMFT vagy NFT2)* a 2007-2013 közötti programozási időszakra szól, 15 Operatív Programot tartalmaz, aminek nem képezi részét a vidékfejlesztés. Az UMFT, illetve NFT2 támogatás uniós és nemzeti forrásokból tevődik össze, s a Strukturális Alapokból vehető igénybe, a vonatkozó közösségi és nemzeti szabályok szerint.

Az adatfelvétel későbbi szakaszában pedig az „Új Magyarország Falu Programja az élhető vidékért" rendszerében vizsgáltam a települések körében a legfontosabb fejlesztési tennivalókra a válaszokat.

A fejlesztési elgondolások vizsgálatainál egyrészt arra kerestem a választ, hogy a jövőre irányuló célok mennyire állnak összhangban az elemző, tényhelyzetre irányuló megállapításokkal, másrészt mennyire mérlegeltek, meggondoltak a települések fejlesztési elgondolásai. A kétféle fejlesz-

tési, pályázati rendszert az adatfelvételben a gondolkodás, mérlegelés, megfontoltság vizsgálata érdekében egymástól távolabb helyeztem el, a gazdasági-szociális, infrastrukturális és vidékfejlesztésre irányulókat az általános állapotfelmérés után, a falufejlesztési felmérést pedig az adatfelvétel legvégére tettem.

A fejlesztési célok áttekintése

A *18 gazdasági-szociális fejlesztési cél* fontossági sorrendjének megítélésében (2. ábra) a válaszadók a következő minősítést alkalmazták: 1 = egyáltalán nem fontos; elhanyagolható, 2 = kevésbé fontos; 3 = közepesen fontos, kis mértékű hiányosságok; 4 = fontos; 5 = kiemelt fontosságú, fő fejlesztési terület.

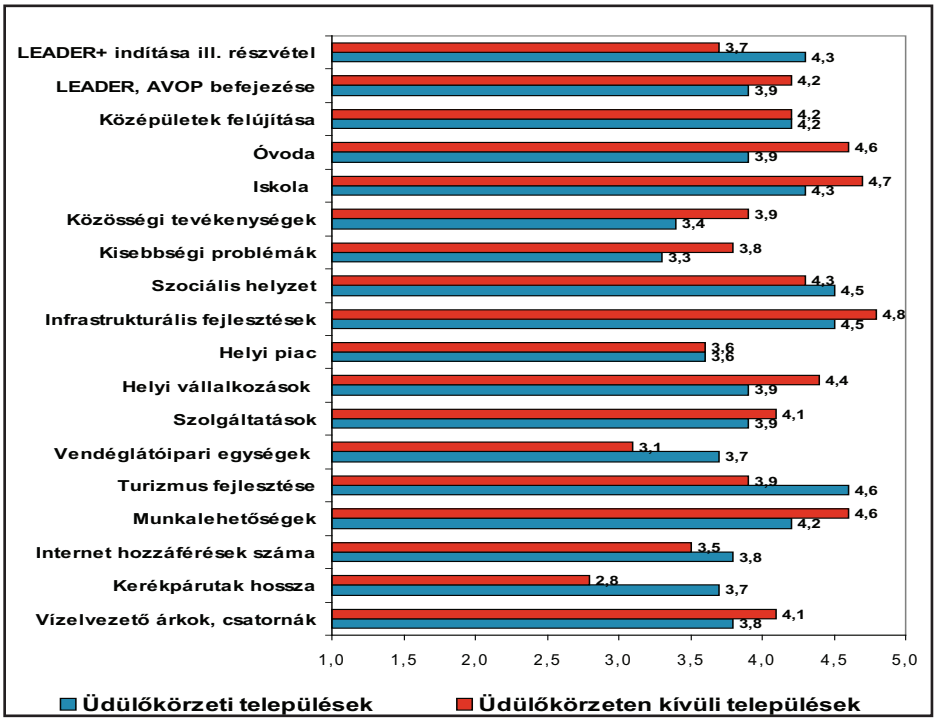
Szembeötlő, hogy a *gazdasági-szociális helyzet* javítására irányuló fejlesztési lehetőségek megítélése eltérő az üdülőkörzeti és az üdülőkörzeten kívüli települések körében, s az üdülőkörzeti települések megítélései tűnnek következetesebbnek. Látható, hogy míg az előbbiek körében hét fejlesztési célt tekintenek fontosnak, illetve kiemelten fontosnak, addig ugyanez a nem üdülőkörzethez tartozó településeknél tíz.

A 18 gazdasági-szociális fejlesztési célból öt esetben tapasztalható, az együttes pontértékek alapján, hogy mindkét csoportban fontosnak, kiemeltnek tekintik azokat. Nevezetesen (a két csoport értékeinek összevonása alapján):

- infrastrukturális fejlesztések (9,3 pontérték)
- iskola (9,0 pontérték)
- munkalehetőségek (8,8 pontérték)
- szociális helyzet (8,8 pontérték)
- középületek felújítása (8,8 pontérték)

2. ábra

A gazdasági-szociális fejlesztési célok fontossági megítélésének eredményei (n=38)

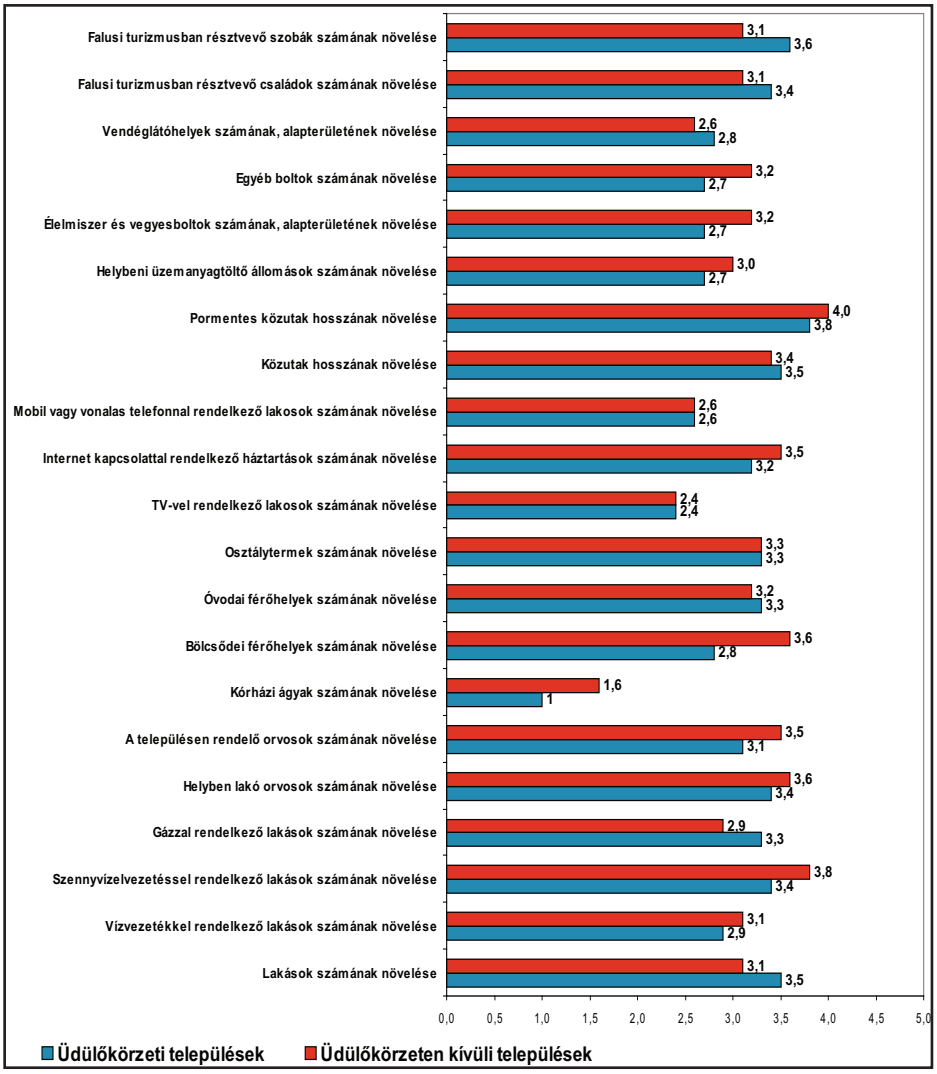

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

Az infrastrukturális fejlesztés részleteit megnézve – az előzőleg ismertetett minősítés szerint – a 3. ábrában összefoglaltak tapasztalhatók, vagyis szinte *mindent fejleszteni szeretnének, nincsenek prioritások, kiemelések, csak egyetlen cél érte el az átlagos 4,0 pontértéket!* A Tisza-tavi települések alacsonyabb pontértékekkel minősítettek. Közepesnél fontosabb minősítést csak 12 cél kapott, míg ugyanezt az üdülőkörzeten kívülieknél 15 érte el. A közutak, a pormentes közutak hosszának növelése fontos fejlesztési igény, s az előző vizsgálati eredményekkel összhangban a Tisza-tavi települések a falusi turizmus növelését – érthetően – fontosabbnak tartják, mint az üdülőkörzeten kívüli települések.

3. ábra

Települési infrastruktúra bővítésének, fejlesztésének megítélése (n=38)

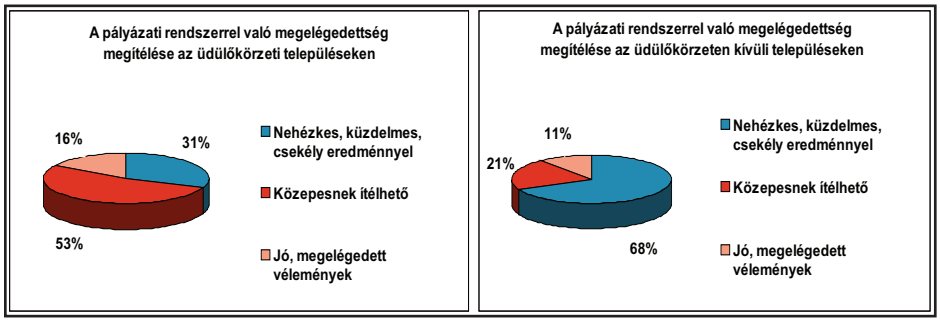

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

A vidék infrastrukturális elmaradottságát javító pályázatokkal általában elégedetlenkedő véleményeket hallani a vizsgált települések körében, s ez nem is csoda, hiszen mindenki azt szeretné, hogy „adj uram, de gyorsan és sokat". A pályázati rendszerrel a Tisza-tavi településeken nagyobb a megelégedettség, mint az üdülőkörzeten kívüliek körében, ami megerősíti az összegzés eredményességéről már közölt megállapítást (4. ábra).

4. ábra

Pályázati rendszerrel való megelégedettség megítélése (n=38)

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

Annak ellenére, hogy az előzőek is a vidék fejlődését szolgálják, mégis a vidéki közösségek erősítésére vidékfejlesztési lehetőségeket is megjelöltek, szám szerint 24-et. A vizsgálatokban ez esetben feltételeztem, hogy bizonyos létesítmények hiányoznak, és megfelelően működnek, más esetekben vannak ugyan, de nem megfelelő a működésük. A megfelelően és nem megfelelőn működő együttes aránya és a 100 közötti különbség a hiányt jelzi. (Pl.: 53 + 31 = 84, a hiány 16%-os.)

A *vidék fejlődését szolgáló létesítmények, intézmények* tekintetében a Tisza-tavi települések rosszabbul ellátottak, mint a Tisza-tótól távolabbi települések (2. táblázat). Ez újabb ellentmondás a kiemelt üdülőkörzet és a valóságos adottságok, lehetőségek között. Több településen nincsen templom és iskola, orvosi rendelő. Mindkét településcsoportban sok helyütt hiányzik az igen fontos falugondnok, s csak 1-2 településen található helyi múzeum, gépjavító, szolgáltatóház, néptánccsoport, faluszépítő egyesület, s ami nagyon fontos, ifjúsági klub.

Sok helyütt megvannak ezek a létesítmények, de különféle okokból nem megfelelően működnek. Ezek az üdülőkörzeti települések körében 5-42%, az üdülőkörzeten kívüli településeken 5-37% között szóródnak.

A települések egy részében a nem megfelelő működés okai között leggyakrabban a pénzhiányt említik (5. ábra). A több nagyobb települést is felölelő üdülőkörzeten kívüli térségben az érdektelenség 25%-os!

Vizsgáltam azt is, hogy a vidék fejlődése érdekében mit szeretnének fejleszteni. Az jól megítélhető a 6. ábrából, hogy ezek a törekvések nagyon megoszlanak. Az üdülőkörzeti településeken csupán négy fejlesztési igény emelhető ki: iskola (4,6), turisztikai kínálat (4,4), ami következetes a Tisza-tavi települések körében, az orvosi rendelő (4,3) és a művelődési ház (4,0). Sajnos a pályázati lehetőségek között nem található pl. óvoda, ami az adott környezetben rendkívül fontos.

A üdülőkörzeten kívüli települések több fejlesztési lehetőséget hangsúlyoznak. Igen helyesen prioritást kapott a falugondnok (5,0), de jelzik iskolabővítési, fejlesz-

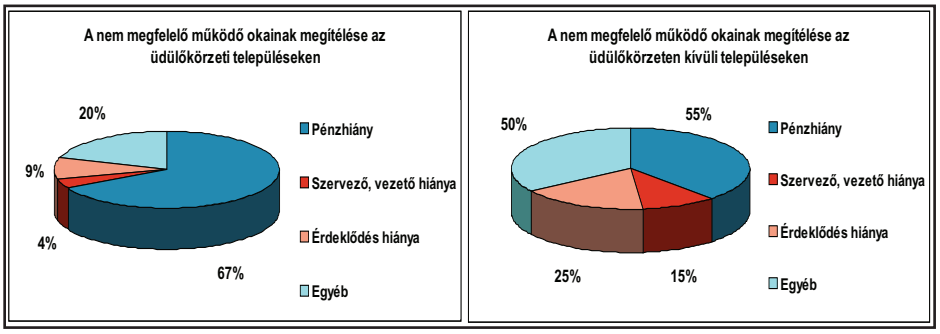
2. táblázat

A vidékfejlesztési lehetőségek megítélése a vizsgált településeken, n=38

	Üdülőkörzeti települések (%)		Üdülőkörzeten kívüli települések (%)	
Megnevezés	Van és megfelelően működik	Van, de nem működik megfelelően	Van és megfelelően működik	Van, de nem működik megfelelően
1. Művelődési ház	53	31	59	31
2. Közösségi ház	11	31	21	26
3. Szolgáltatóház	5	16	5	5
4. Közösségi és szolgáltatóház	11	16	-	5
5. Iskola	63	11	84	21
6. Templom	79	21	100	21
7. Népi építészeti emlékek	26	11	21	26
8. Helyi múzeumok	11	21	11	26
9. Tájház	26	21	26	16
10. Könyvtár	63	21	84	21
11. Turisztikai kínálat	42	37	26	21
12. Orvosi rendelő	84	16	84	16
13. Gépjavító	11	11	11	5
14. Színjátszó kör	11	16	16	-
15. Tánccsoport	32	11	32	16
16. Népdalkör	53	11	47	16
17. Kézműves műhelyek	26	5	21	11
18. Információs és kommunikációs infrastruktúra	42	21	47	31
19. Falugondnok	37	11	26	5
20. Nyugdíjasklub	58	16	79	11
21. Ifjúsági klub	16	16	26	16
22. Polgárőrség	58	26	74	42
23. Faluszépítő egyesület	21	11	21	-
24. Civil szervezetek	58	21	79	21

5. ábra

A nem megfelelő működés okainak megítélése a vizsgált településeken (n=38)

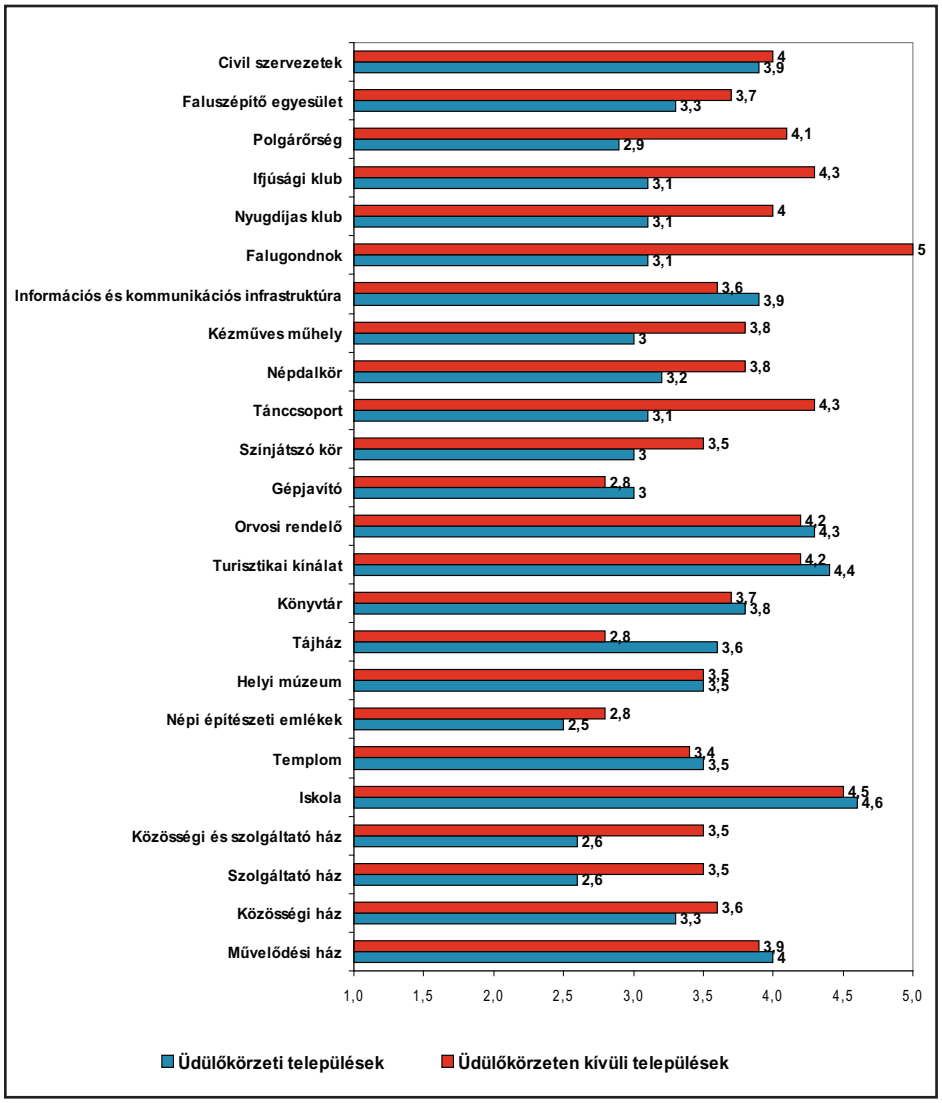

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

tési igényüket (4,5), az ifjúsági klub létesítését és tánccsoport létrehozását (4,3-4,3), a turisztikai kínálat bővítését és az orvosi rendelő fejlesztését (4,2-4,2), a polgárőrség erősítését (4,1), nyugdíjasklub létesítését és civil szervezetek létrehozását (4,0-4,0).

6. ábra

A fejlesztések fontossági sorrendjének megítélése a vizsgált települések körében (n=38)

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

Az élhetőbb vidék tennivalóinak megítélése

Az élhetőbb település, a vidék fejlődésének megítélése érdekében – az előzőekben vázolt megfontolások alapján – vizsgáltam az „Új Magyarország Falu Programja az élhető vidékért” pályázatokról alkotott véleményeket. Ebben az esetben is közöl-

tem a szükséges tudnivalókat, például azt, hogy az *ÚMFP falvanként eleve csak 10 beruházás pénzügyi támogatásával számol*. Ennek ellenére, sajnos nem egy esetben minden fejlesztési lehetőséget megjelöltek a megkérdezettek, ami egyrészt jelzi a „szükség szorítását", másrészt azt, hogy érdemben nem mérlegelték a felkínált lehetőségeket.

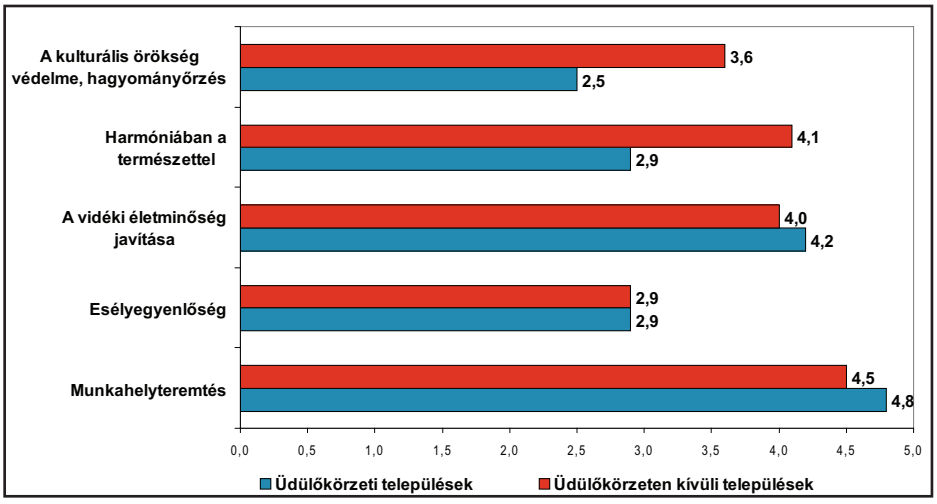
Elsőként a *tervezett öt intézkedéscsomag* fontosságának megítélését kértem a közreműködőktől, az előzőekben ismertetett ötös skála segítségével (7. ábra). Az egyértelmű és nem szorul magyarázatra, hogy a *munkahelyteremtést tartják a legfontosabbnak*, amit a *vidéki életminőség* javítása követ. Az is látható, hogy az *esélyegyenlőség* közepesnél is gyengébb fontossági megítélést kapott mindkét csoportban. Ennek az a magyarázata, hogy többnyire úgy vélik, ha van kereset és a vidéki életminőség tényezői is javulnak, akkor az „esélyegyenlőség" már elviselhető, illetve ennek javítása időben későbbre tolódhat.

A „Harmóniában a természettel" alacsony fontossága az üdülőkörzeti települések körében azzal magyarázható, hogy a kérdőívben a cím alatt szereplő programok – erdőtelepítés, élőhelymegőrzés, Natura 2000 fejlesztés, élőhelyvédelem stb. – nem találkoznak a turizmust, idegenforgalmat előtérbe állító törekvésekkel, melyek a Tisza-tóra alapozódnak. Az üdülőkörzeten kívüli települések körében viszont, más híján, ezek is támogatásra találtak.

Az üdülőkörzeti települések a „Kulturális örökség védelme, hagyományőrzés" pályázati lehetőségeit rendkívül alacsonyra 2,5-re, az utolsó helyre értékelték a fontossági sorrendben. Ennek nem más a magyarázata, mint az, hogy felszínesen, a részletek mérlegelése nélkül ítélték meg a témakör fontosságát.

7. ábra

Az ÚMFP[5] tervezett öt intézkedéscsomagjának megítélése a vizsgált településeken (n=38)

Forrás: saját munka a megválaszolt kérdőívek alapján, 2008

Az ÚMFP csaknem 90 pályázati lehetőséget sorol fel, közérthetően, kellő szövegmagyarázatokkal. Ennek ellenére nem könnyű a hátrányos helyzetű kisebb községekben, de a nagyobb településeken sem a legfontosabbakat kiemelni. A feldolgozott

[5] ÚMFP: Új Magyarország Falu Program az élhető vidékért

válaszok alapján *az üdülőkörzeti települések legfontosabbnak ítélt tíz fejlesztése meghatározható.*

Munkahelyteremtés

1. Vidéki mikrovállalkozások támogatása (versenyképesség érdekében)
2. Környezet- és vidékfejlesztés (nem hegyvidéken, kedvezőtlen körülmények között gazdálkodók kompenzációs kifizetései)

Esélyegyenlőség

3. Közúthálózat fejlesztése
4. Térségi elérhetőség támogatása
5. Alap- és járóbeteg-ellátás fejlesztése
6. Rehabilitációs, geriátriai és ápolási ellátás fejlesztése

Vidéki életkörülmények javítása

7. Belterületi utak fejlesztése

Harmóniában a természettel

-

Kulturális örökségvédelem

8. Turisztikai desztináció menedzsmentfejlesztése
9. Vidéki gazdaság és lakosság számára alapszolgáltatások kialakítása
10. Kistelepülések fejlesztése

Az üdülőkörzeten kívüli települések körében a legfontosabb tíz fejlesztési szándék eltér az előzőektől:

Munkahelyteremtés

1. Szennyvízelvezetés és -tisztítás
2. Környezeti veszélyelhárítás, környezetbiztonság (vízkár és belvizek károkozásának védelme)
3. Ivóvízbázis védelme
4. Ivóvízminőség javítása
5. Hulladéklerakó-rehabilitáció
6. Kisfalu program (elmaradott településeken élők foglalkoztatására)

Esélyegyenlőség

7. Integrált Közösségi Szolgáltató Terek kialakítása, ügyintézés helyben
8. Kistérségi járóbeteg-szakellátó központ kialakítása és fejlesztése
9. Alap- és járóbeteg-ellátás fejlesztése
10. Közúthálózat fejlesztése

Vidéki életkörülmények javítása

-

Harmóniában a természettel

-

Kulturális örökségvédelem

-

A két településcsoport ÚMFP fejlesztési elgondolásai, vágyai tükrözik az előző vizsgálatok megállapításait, a Tisza-tavi települések, és a Tisza-tótól távolabb lévőktől eltérő törekvéseit.

A támogatásokban meghirdetett fejlesztési elgondolások vizsgálatánál abból indultam ki, hogy különálló fenntarthatósági fejlesztésre – települési, kistérségi szinten – nincsen és nem is lesz lehetőség, hanem több célt szolgáló fejlesztések jelenthetnek megoldást, olyanok, amelyek egyaránt szolgálják a fenntarthatóságot, az élhetőséget, a klímavédelmet és alkalmazkodást, a globalizációs hatásokat ellensúlyozó szerveződéseket, identitást. Ezért első lépésben az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programjában meghirdetett gazdasági-szociális, infrastrukturális, vidékfejlesztési lehetőségeket és azok fontossági sorrendjét vizsgáltam. Megállapítható, hogy *a fejlesztési elgondolások nem tükröznek határozott irányzatot, hanem csaknem mindent fejleszteni kívánnak.* Az mindenesetre látható, hogy a Tisza-tavi települések körében az iskolabővítés, -építés, a turisztikai kínálat szélesítése, az orvosi rendelők korszerűsítése és a művelődési házak építése, újraélesztése élvez prioritást. Az üdülőkörzeten kívüli települések körében a falugondnok alkalmazása, iskolabővítés, -építés, ifjúsági klub, turisztikai kínálat, orvosi rendelő, polgárőrség, nyugdíjasklub létesítése, civil szervezetek létrehozása szerepel a prioritások között.

Az „Új Magyarország Falu Program az élhető vidékért” öt intézkedéscsomagjából legfontosabbnak a munkahelyteremtést és a vidéki életminőség javítását tartják. Legkevésbé értékelték az esélyegyenlőségi intézkedéscsomagot. A Tisza-tavi

települések a „Harmóniában a természettel" és a „Kulturális örökség védelme, hagyományőrzés" csomagokat inkább le-, semmint felértékelték. Az ÚMFP csaknem 90 pályázati lehetőségét – az adatfelvételben közölt tájékoztató információk ellenére – nem mérlegelték megfontoltan, amit jelez például az is, hogy az „Esélyegyenlőség" intézkedéscsomag fontosságát az öt közül a legalacsonyabbra értékelték mindkét csomagban, de a részletezésénél itt jelezték a legtöbb fejlesztési kívánságot.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) 2007. évi jelentés a Fenntartható Fejlődési Stratégia eddig elért eredményeiről. {SEC(2007)1416} Brüsszel, 2007 október 22., COM(2007) 642 végleges – (2) Bulla M. – Mozsgai K. – Pomázi I. (2007): Fenntarthatóság – dilemmák és lehetőségek. In: Bulla M. – Tamás P. (szerk.): Fenntartható fejlődés Magyarországon. Jövőképek és stratégiák. Stratégiai kutatások – Magyarország 2005, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest – (3) Csete M. (2006): A fenntarthatóság helyi megvalósítása. Gazdálkodás, 50. évf. 16. sz. különkiadás, 62-70. pp. – (4) Daly, Herman E. (1999): Uneconomic growth: in theory, in fact, in history, and in relation to globalization. In: Ecological Economics and Ecology of Economics: Essays in Criticism, Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 8-24. pp. – (5) Európai Területfejlesztési Perspektíva (1999): European Spatial Development Perspective (ESDP), Területtervezésért Felelős Miniszterek Informális Tanácskozása, Potsdam, Európai Bizottság – (6) Graymore, M. L. M. – Sipe, N. G. – Rickson, R. E. (2008): Regional sustainability: How useful are current tools of sustainability assessment at the regional scale? Ecological Economics 67, 962-972. pp. – (7) Greening Regional Develpoment Programmes (GRDP) Beyond compliance: how regions can help build a sustainable Europe. (2007) La Rioja, (http://www.environment-agency.gov.uk/grdp/) – (8) Kárpáti Z. – Maácz M. (2009): A vidék- és agrárfejlesztés stratégiai irányai a fenntartható fejlődés tükrében. Gazdálkodás 53. évf. 3. sz., 275-281.pp. – (9) Meadows, D. – Randers, J. – Meadows, D. (2005): A növekedés határai harminc év múltán. Kossuth Kiadó, Budapest – (10) Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy (2006), Brüsszel, 2006. június 9. – (11) Schumacher, E.F. (1974): Small is Beautiful. A Study of Economics as if People Mattered. ABACUS edition published by Sphere Books Ltd, London, 55. pp. – (12) Sneddon, C. – Howarth, R. B. – Norgaard, R. B. (2006): Sustainable development in a post-Brundtland world. Ecological Economics 57, 253-286. pp. – (13) Szlávik J. (szerk.) (2007): Környezetgazdaságtan. Szerzők: Bartus G. – Csete M. – Csigéné Nagypál N. – Füle M. – Herczeg M. – Pálvölgyi T. – Szlávik J. BME GTK – Typotex, ISBN 978 963 9664 623 – (14) Tudományos Akadémiák Képviselőinek Tanácskozása (2000), Tokió, In: Meskó A. (2002): Ezredforduló, 2002. 2. sz. – (15) Új Magyarország Falu Program, 2007. november 6. (http://www.fvm.hu/doc/upload/200711/uj_magyar_falu.pdf) – (16) Új Magyarország Vidékfejlesztés Program 2007. január 29. (http://www.szilberhorn.com/uj-magyarorszag-videkfejlesztesi-program/uj-magyarorszag-videkfejlesztesi-program.pdf) – (17) World Commission on Environment and Development (1987): Our Common Future. Oxford, New York, Oxford University Press, ISBN 0-19-282080-X